

NOVÉ POZNATKY O VZNIKU MESTSKÉHO MÚZEA V LEVICIACH

Margaréta Pölhös

Tekovské múzeum, Levice, e-mail: margareta.polhos@muzeumlevice.sk

Abstract:

Margaréta Pölhös: New pieces of knowledge/information on establishing the municipal museum in Levice, Acta Musei Tekovens. Levice 7: 100-108.

Many articles and reports have been written about the history of the Tekovian museum in Levice. New knowledge concerning this fact was brought by an exploratory unused personal fund of Eugen Kriek (0.2 m long – in two boxes), the first custodian of the Tekovian museum in Levice. It consists of important and interesting listings concerning the circumstances of establishing the municipal museum. Eugen Kriek and Jozef Necsey were the key personalities without whom the museum in Levice would not have existed today.

Key words: Levice, establishing the museum, collections, unique objects, litigation

O založení a o historii múzea v Leviciach sa napísalo množstvo článkov a príspevkov. Nové poznatky o tejto skutočnosti priniesol doteraz bádateľsky nevyužitý osobný fond Eugena Krieka.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Štátny archív v Nitre, pobočka Levice (ďalej MV SR, ŠAN PLV) ochraňuje množstvo unikátnych archívnych dokumentov k regionálnej histórii z druhej polovice 19. storočia a z prvej tretiny 20. storočia.

Archívne dokumenty osobného fondu Eugena Krieka (0,2 m – 2 škatule), prvého správcu – riaditeľa múzea v Leviciach, obsahujú dôležité i zaujímavé spisy k okolnostiam založenia mestského múzea. Eugen Kriek a Jozef Necsey boli kľúčovými osobnosťami, bez ktorých by levické múzeum dnes neexistovalo.

Jozef Necsey mal nesporne najväčšie zásluhy na vzniku múzea, nakoľko jeho zbierka starožitností, archeologického, etnografického, historického, umeleckého materiálu tvorila základ neskoršej múzejnej expozície. Vrábeľský poštmajster, uznávaný a vážený zberateľ svoj koniček zdedil od otca, ktorý vlastnil v rodných Oslanoch menšiu zbierku starožitností. Jozef Necsey svoju zbierku však budoval už na solídnej odbornej úrovni, a tak sa ňou začali zaoberať aj odborníci zo zahraničia s cieľom, získať od neho niektoré z unikátov. Veľmi vrelý a priateľský vzťah mal

s mladým profesorom Učiteľského ústavu v Leviciach Eugenom Kriekom, ktorý ho často navštevoval vo Vrábľoch. Počas jednej návštevy v roku 1895 sa Nécsey prvýkrát zmienil o svojom zámere darovať svoju bohatú zbierku mestu na vytvorenie mestského múzea. V dvadsiatych rokoch 20. storočia stále častejšie pozýval k sebe Eugena Krieka, aby urýchlil proces založenia múzea. Z tohto obdobia pochádzajú vzácne dokumenty – úradného aj osobného charakteru, ktoré boli podľa obsahu rozdelené do niekoľkých skupín.

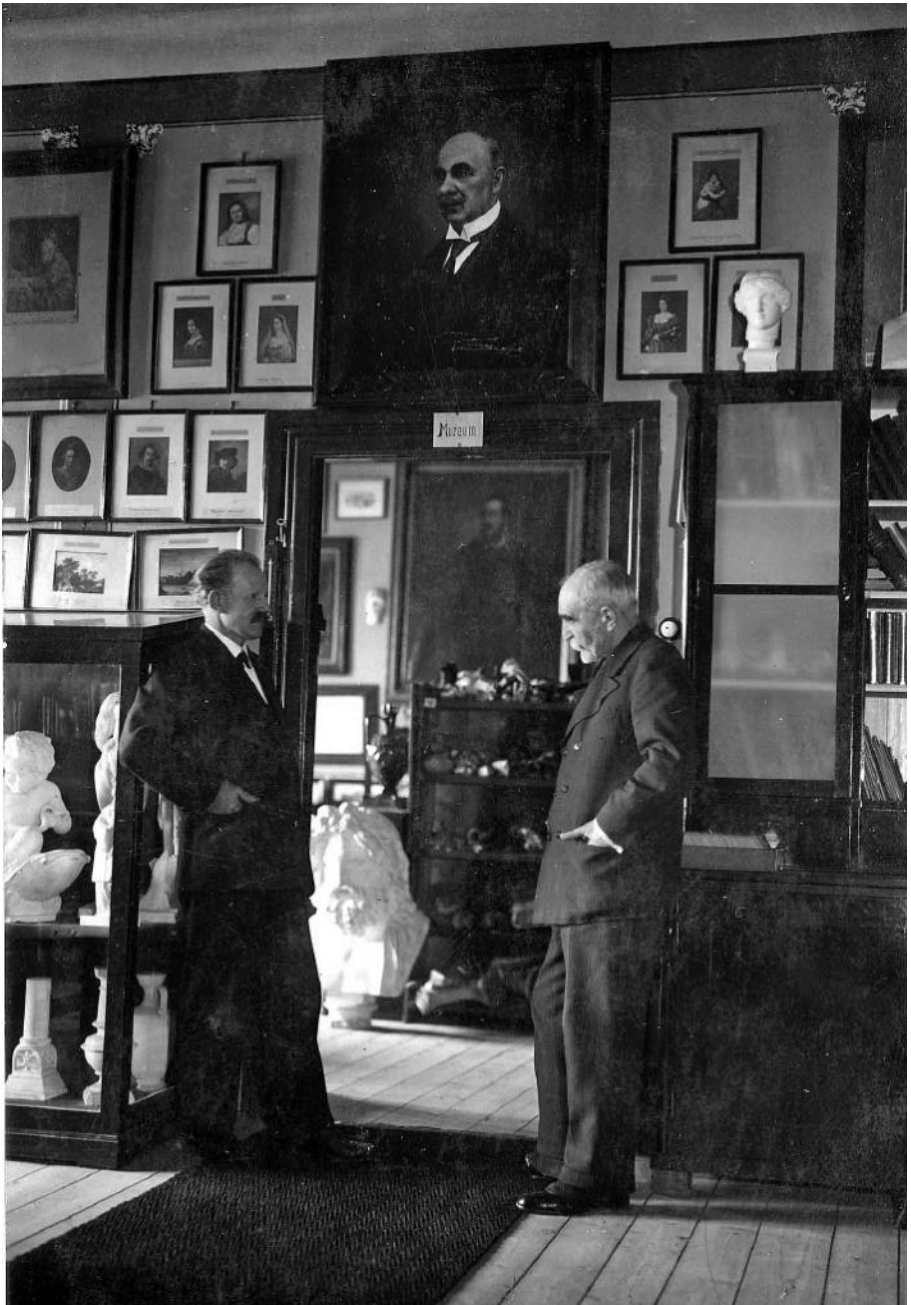
Schéma uloženia osobného fondu:

- I. písomnosti súvisiace so založením múzea
- II. ostatné
  - II. A odborné publikácie pedagogického charakteru
  - II. B prednášky a úvahy zo spoločenských vied
  - II. C prednášky a úvahy prírodovedného charakteru
  - II. D korešpondencia s rodinou a s priateľmi

Eugen Kriek bol známou osobnosťou v Leviciach. Bol dlhoročným riaditeľom Pedagogickej školy v Leviciach, aktívnym členom v dobročinných a kultúrnych spolkoch fungujúcich na pôde mesta. Jeho prednášky o archeologických pamiatkach, o histórii mesta a o umení boli veľmi populárne a na vysokej odbornej úrovni. Pravdepodobne aj táto skutočnosť zohrala dôležitú úlohu v tom, že Jozef Nécsey oslovil práve jeho pri uskutočnení svojho zámeru, darovať svoju bohatú zbierku mestu Levice a položiť základy mestského múzea. Po predbežných dohodách bol Eugen Kriek dňa 21. mája 1927 oficiálne poverený vládny zriaďencom, pánom Jasenákom, navštíviť Jozefa Nécseyho vo Vrábľoch, kde mal spísať presný zoznam darovaných predmetov. Zverili mu aj organizačné práce súvisiace s balením, prevozom a inštalovaním darovaných predmetov v mestskej radnici. Dokument obsahuje aj poznámku, že výdavky spojené s touto úlohou budú hradené z mestskej pokladnice. Spolupráca mesta s múzeom bola veľmi intenzívna už pri jeho vzniku a dodnes úspešne pokračuje.

Množstvo rukopisného materiálu svedčí o tom, že Eugen Kriek pripravoval akt darovania veľmi poctivo a dôkladne. Z darovacej listiny zo dňa 30. júla 1927 vyplýva, že prvá časť zbierky bola prevezená a uložená vo veľkej zasadačke mestskej radnice. Listina zo dňa 12. augusta 1927 obsahuje dôležité údaje o zaradení predmetov do tematických celkov:

- I. pracovné nástroje z neolitu (uložené v 10 drevených debnách),
- II. pracovné nástroje z historických dôb v 6 drevených debnách,
- III. etnografické predmety – 14 kusov,
- IV. rôzne – 28 kusov,
- V. zbrane – 16 kusov,
- VI. knihy, rukopisy – 700 kusov,

Eugen Kriek (vpravo) s maliarom Lévavýrom v priestoroch mestského múzea

- VII. nábytok – z pracovne pána Nécseyho – 12 kusov,
 VIII. umelecké diela – 99 kusov, rozdelené do 3 skupín:
 A – práce od syna Istvána Nécseyho – 58 kusov
 B – kresby vtákov – 13 kusov, autor: István Nécsey
 C – diela od rôznych autorov – 28 kusov.

J e g y z é k e

a Nécsey József, nyugalmazott verebéli m. kir. postamester úr által
 1927. július havában Léva város részére ajándékozott

m ú z e u m i t á r g y a k n a k.

I. Neolith-kori szerszámok 10 fadobozban montírozva:

- I. Konyhahulladékok vegyesen - a Verebéli határból
 II. Vadász- és védőeszközök - a Földvárból
 III. Csiszolt kőbalták - a tajnai "Planics"- dűlőből
 IV. Cseréptöredékek - Verebely határból
 V. - " - -"-
 VI. Agancsok, csontkoresolyák
 VII. Edénymaradványok /:fűlek, fedők:/
 VIII. - " -
 IX. Halászati eszközök: orsók
 X. Hajnalkövek /:A kőkorszak emberének parittyakövei, pattintgatva:/ a Földváról.

1 üvegben prehisztorikus búza, gabonaörlő-kő.

II. Történelmi időkbel, vas - 6 fadobozban szerelve:

- XI. Honfoglalási fegyverek, - Ghimes, Lédec környékéből
 XII. dtto, bárd, kard dtto
 XIII. dtto, sarkantyúk dtto
 XIV. dtto, zablák dtto
 XV. Patkok, török, a törökidőkből - Verebéli vidék /:Pozba stb:/
 XVI. Lakatok, kulcsok. Verebéliiek.

III. Néprajzi /:etnografiai:/ tárgyak: 20 címen 140 darab.

- 78 db. cserpák, fából - Bars, Zólyom, Árva-megyékből
 13 " /:pár:/ sejtforma
 1 " kassaköszörrőlő fenékö-tartó
 7 " zsufán - ivóka

Titulná strana zoznamu predmetov darovaných múzeu J. Nécseym

Symbol mestského múzea (kresba Heleny Tabyovej)

*Nécsey József, vorského 'Pánčly' post-amsterdamského
Levica városi Múzeuma 'nelő.*

Rubens - Van Dayk, „Krstiteľ sv. Ján“.

„Dar múzeu mesta Levice od Jozefa Nécseyho, vrábel'ského poštmajstra“
„Rubens – van Dayk, Sv. Ján Krstiteľ.“

Nécseyho izba „Nécsey szoba“ s olejomalbou Sv. Jána Krstiteľa

V podrobnom hlásení zo dňa 12. augusta 1928 uvádza aj pôvod, prípadne miesto nálezu predmetov, zaradených do hore uvedených tematických celkov.

Druhá časť darovaných predmetov obsahovala umelecké diela (olejomalby, perokresby, aquarely), hodiny, knihy, mince a nábytok, do Levíc bola prevezená 6. novembra 1928. Hlásenie Eugena Krieka Júliusovi Jasenákovi na mestský magistrát o tejto udalosti obsahuje dôležitý dodatok o tom, že po darcovej smrti majú rodinní príslušníci odovzdať ďalšie tri olejomalby a 200 ročné skrinkové hodiny pôvodom z Bratislavy. Pri balení predmetov bol prítomný aj sám darca. Presný zoznam sa za-

Dvojazyčná pečať
mestského múzea

choval v rukopise a tvoril prílohu k úradnému hláseniu podpísaného Eugenom Kriekom zo dňa 8. novembra 1928. Prevoz zabezpečovala firma Beluch, ktorá vyslala nákladné auto so šoférom Štefanom Belányim.

Náklad pozostával zo 6 drevených dební a zo 6 veľkých umeleckých diel. Debny vyložili na dvore mestskej radnice a ďalší deň boli umiestnené na druhom poschodí, v dvoch miestnostiach určených na muzeálne účely. Umelecké diela boli označené na zadnej strane červeným perom (podpisal ich sám darca – Jozef Nécsey, uviedol aj dátum darovania). Niektoré z nich signoval aj Eugen Kriek. Na zozname darovaných umeleckých diel boli uvedené aj mimoriadne vzácne

obrazy: Svätý Ján Krstiteľ, Nájdenie Mojžiša, 2 kusy zátišia od španielskych autorov, ďalej olejomalba Ježiša Krista a Márie z obdobia reformácie. Najväčšiu pozornosť však pútala už v tom čase olejomalba Svätého Jána Krstiteľa. Veľmi cenný je rukopisný zoznam 174 umeleckých diel a fotografií z marca 1929, ktorý spísal Eugen Kriek podľa ich rozmiestnenia v Nécseyho izbe na radnici. Podľa neho na západnej stene bola umiestnená olejomalba Svätý Jozef a Kristus, na zozname pod číslom 30. Pod číslom 44 – na severnej obložnej strane – bolo umiestnené dielo Nájdenie Mojžiša údajne od Veroneseho. Na východnej stene bol umiestnený obraz Svätého Jána Krstiteľa s baránkom (v širokom hnedom drevenom ráme), na zozname pod číslom 81 od Rubensa (alebo Domenica Zampierreho). Podľa článku Kornela Koperniczkého v časopise Prágai Magyar Hírlap zo dňa 1. júna 1930 (v ktorom sa odvoláva na článok v novinách Slovák zo dňa 22. mája 1930) sa tieto obrazy skutočne nachádzali v mestskom múzeu (v Nécseyho izbe), spolu s ďalším unikátom od Grünewalda v hodnote 40 miliónov korún. Koperniczký však necháva otvorenú otázku o pravosti týchto diel. O tom mal rozhodnúť magistrát mesta na ďalšom svojom zasadnutí, na ktorom sa predkladal návrh na zistenie pravosti týchto diel erudovanými odborníkmi. Na tento článok reagoval Eugen Kriek v liste adresovanom mestskej rade 7. júna 1930. V ňom píše: „Obraz Svätý Jozef je maľovaný na drevo, pravdepodobne dubové, oválny, pochádzajúci zo starého vrábeľského kostola, reštaurovaný. Svätý Ján s baránkom maľovaný na drevo, pravdepodobne od Rubensa pochádza z pozostalosti arcibiskupa Migazziho, ktorý získala nitrianska rodina Néveryovcov a neskôr sa dostal zákonnou cestou do vlastníctva pána Jozefa Nécseyho.“ Vo fotoarchíve Tekovského múzea sa nachádza čiernobiela fotka prvej expozície mestského múzea tzv. Nécseyho izba z roku 1928, kde na stene medzi inými umeleckými dielami je aj spomínaný vzácny obraz. V prírastkovej knihe Tekovského múzea pod číslom 326 je zapísané dielo: Rubens, alebo Van Dyck – Ján Krstiteľ s baránkom, s poznámkou, „odvezené do Krajskej Galérie v Bojniciach.“ Dielo Grünewalda – Nájdenie Mojžiša – zaevidovali pod číslom 327 s poznámkou, že bol prevezený do Bojníc. Ostáva však nezodpovedaná otázka, aký osud postihol

Jozef Nécsey

ostatné, dnes už chýbajúce vzácne umelecké diela.

Po smrti Jozefa Nécseyho (zomrel vo Vrábľoch 17. januára 1929), sa už v máji objavili snahy zo strany dcéry, Šarloty Nécseyovej, jedinej dedičky, získať darované zbierkové predmety naspäť do osobného vlastníctva (hlavne umelecké diela a rodinný archív). Karol Šimko, mešťanosta, úradným listom zo dňa 4. mája 1929 schválil vrátenie nasledujúcich položiek:

- 1) obraz Ladislava Nécseyho
- 2) obraz Dr. Michala Nécseyho
- 3) obraz Ladislava Nécseyho
- 4) železnú debnu, v ktorej boli uložené rodinné archívne materiály.

Ďalšiu požiadavku o vrátenie polovice darovaných predmetov mesto odmietlo. S týmto rozhodnutím zrejme Šarlota Nécseyová nesúhlasila, o čom svedčia archívne materiály z Kriekovho fondu. Levický ad-

vokát Dr. Samuel Szilárd zaslal 19. decembra 1929 Kriekovi, správcovi muzeálnej zbierky list, v ktorom ho žiada o vyjadrenie sa k uvedenej veci. V liste z 19. septembra 1931 ho prosí o osobné stretnutie v jeho advokátskej kancelárii, aby sa o zrejmi podrobnosti a okolnosti súvisiace s darovacím aktom.

Eugen Kriek sa stal v tomto procese (Šarlota Nécseyová verzus mesto Levice) kľúčovým svedkom. Spor, ktorý riešili súdnou cestou, vrhal na dedičku, ktorá si netila poslednú vôľu svojho otca, negatívny tieň. V ďalších úradných listinách mešťanosta žiada Eugena Krieka pripraviť podrobný zoznam darovaných predmetov a umožnenie súdnej obhliadky v priestoroch mestského múzea a v knižnici. Súdnou obhliadku nariadil predseda senátu Krajského súdu v Komárne, Dr. Boros. Obhliadka sa mala uskutočniť 1. októbra 1931 o 10.45 hod. Eugen Kriek sa však vo svojom liste odvolal na krátkosť termínu a žiadal prideliť ďalšiu osobu, ako pomoc pri vykonaní tejto požiadavky. Kompletný zoznam dokončili 5. mája 1937. Spor o dedičstvo sa

vliekol neuveriteľných osem rokov, až sa nakoniec obe strany dohodli. Zápisnica zo dňa 28. júna 1937 obsahuje dôležitú poznámku, že dohoda je právoplatná a nie je možné sa proti nej odvolať. Aký osud postihol Šarlotu Nécseyovú si vyžaduje ďalšie pátranie.

Tekovské múzeum vlani oslávilo 80. výročie svojho vzniku. Zbierky tvoria aj v súčasnosti základ všetkej činnosti múzea, prvý kamienok do mozaiky bohatého zbierkového fondu priložil práve Jozef Nécsey, zakladateľ a mecenáš prvého múzea v Leviciach. V archívnych fondoch uložených v Štátnom archíve v Nitre, pobočka Levice sa pravdepodobne nachádza ešte množstvo informácií o vzniku a fungovaní múzea v prvých rokoch jeho existencie.